

МІЖНАРОДНА ЕКОНОМІКА І ЗМІНИ ГЕОЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ

УДК 339.92

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ НА ОСНОВІ КЛАСТЕРНОГО ПІДХОДУ

Дадашев Б.А. д.е.н.

Гордієнко В.П. к.е.н.

Севастопольський інститут банківської справи

Української академії банківської справи Національного банку України

м. Севастополь

У статті розглянуті засади євроінтеграційного співробітництва південних регіонів України на основі використання інноваційно-інвестиційної моделі економічного розвитку. Доведено, що ефективному впровадженню інноваційно-інвестиційної моделі євроінтеграційного співробітництва сприяє застосування кластерного підходу. Визначено, що основою кластеризації Причорноморського регіону може стати створення науково-технічних, морських, енергетичних та логістичних кластерів. Наведена характеристика кластерних утворень, що можуть бути використані у транскордонній співпраці південних регіонів України.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, єврорегіон, інноваційно-інвестиційна модель, єврорегіональна кластеризація.

The article is devoted to the analysis of the principles of cooperation between European countries and the southern regions of Ukraine on the basis of the innovation and investment model of economic development. The use of cluster approach has been proved to be effective for implementation of innovation and investment model. Scientific and technical clusters as well as sea, energy and logistics clusters are stated to form the base for clusterization of the Black Sea coastal regions. The characteristics of cluster formations which may be used in transfrontier cooperation between southern regions of Ukraine have been provided.

Key words: transfrontal collaboration, Euroregion, innovation and investment model of development, euroregional clusterization.

Актуальність проблеми. Розвиток євроінтеграційних процесів є важливою складовою механізму реалізації державної регіональної політики та одним із головних напрямків зовнішньоекономічної

діяльності будь-якої держави. Під впливом глобальної конкуренції все більшу роль починає відігравати прикордонне співробітництво між державами, яке більш повно проявляється у створенні євро регіонів. Україна володіє необхідним потенціалом для прикордонної співпраці, проте євро регіони, створені за її участю, не стали територіями прискореного розвитку і залишаються декларативними утвореннями. Для активізації діяльності євро регіональних структур необхідно розвивати концептуальні засади їх формування та використання на основі досвіду євроінтеграції розвинених країн.

Стратегічне значення у міжнародному поділі праці має Причорноморський регіон України, який володіє потужним економічним потенціалом. Вагомим фактором активізації євроінтеграційних процесів у Причорноморському регіоні є вибір моделі економічного розвитку, яка базується на активізації інноваційної діяльності та залученні значних інвестиційних ресурсів.

Аналіз останніх наукових досліджень. Дослідження проблем євроінтеграції знайшли відображення в працях таких вітчизняних вчених, як: В. Андрійчук, П. Беленький, О. Гарасюк, М. Долішній, Н. Мікула, В. Пила, А. Філіпенко, О. Чмир та інших. Питання визначення основних проблем та пошуку напрямків підвищення інноваційного та інвестиційного потенціалу регіону розглядалися у роботах П. Анчішкіна, П. Борщевського, Ю. Бажала, С. Валдайцева, М. Герасимчука, М. Данька, Н. Іванова, М. Кондратьєва, А. Музиченка, А. Пересади, В. Савчука, Д. Стеценка, В. Трегобчука та інших. На сьогоднішній день науковий доробок вчених щодо євро регіонального співробітництва постійно доповнюється, однак, питання євроінтеграції залишається відкритим. Тому необхідним є детальніше дослідження стратегій розвитку транскордонних угруповань на основі інноваційно-інвестиційної моделі.

Метою роботи є наукове обґрунтування євроінтеграційних напрямків розвитку Причорноморського регіону на основі впровадження інноваційно-інвестиційної моделі та кластерного підходу.

Викладення основного матеріалу дослідження. Конкурентоздатність будь-якої держави виявляється у її спроможності займати своє місце у міжнародному поділі праці відповідно до останніх досягнень науки і техніки та підтримувати сталий розвиток. Україна є державою, яка

географічно знаходиться в центрі Європи і має потужний потенціал соціально-економічного розвитку. Конкурентними перевагами України є сприятливі природно-кліматичні умови, значні запаси мінерально-сировинних ресурсів, висока продуктивність земельних угідь, розвинений виробничий комплекс, потужний трудоворесурсний потенціал, висока щільність інженерно-транспортної інфраструктури, вигідне економіко-географічне положення на перетині комунікаційних зв'язків “схід – захід” та “північ – південь”. Проте, аналіз соціально-економічного розвитку України та її окремих регіонів свідчить про наявність негативних тенденцій, таких як: неефективна територіальна та галузева структури господарства, високий рівень зношеності основних виробничих фондів, висока матеріаломісткість і енергомісткість виробництва, високий рівень безробіття, значне навантаження на навколишнє природне середовище тощо. Як наслідок, продукція вітчизняного товаровиробника є неконкурентоспроможною на світовому ринку.

Одним із шляхів підвищення ефективності національної економіки України є активізація співпраці транскордонних територій, які сучасною наукою розглядаються як “полюси економічного зростання”. На практиці це підтверджується здійсненням ринкових реформ в Україні, у результаті яких національна економіка стає більш відкритою завдяки активізації зовнішньоекономічних зв'язків з іншими державами. Транскордонна співпраця держав, що мають спільний кордон, більш повно реалізується через створення єврорегіонів, які являють собою організаційну форму співробітництва адміністративно-територіальних одиниць європейських держав, що здійснюється відповідно до дво- або багатосторонніх угод про транскордонне співробітництво [4]. Головними завданнями єврорегіональної співпраці є: створення організаційного підґрунтя для розвитку транскордонних відносин, активізація інвестиційно-інноваційних процесів, забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку, впровадження дієвих механізмів соціального захисту населення, розв'язання проблем національних меншин, координація прикордонної торгівлі, вдосконалення порядку і правил перетину кордону тощо.

Україна володіє необхідним потенціалом для єврорегіональної співпраці. Вона має сухопутні кордони із сімома державами, із 27

регіонів України 19 є прикордонними. На сьогодні на території таких прикордонних областей, як Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Донецька, Львівська, Луганська, Одеська, Сумська, Харківська, Чернівецька, Чернігівська створено вісім єврорегіонів – “Буг”, “Верхній Прут”, “Дніпро”, “Карпатський”, “Нижній Дунай”, “Слобожанщина”, “Ярославна” та “Донбас” [3]. Ведеться робота по створенню єврорегіону “Сян” за участю прикордонних українських областей та польських воєводств, основною метою якого є адаптація України до економічних умов і соціальних стандартів Європейського Союзу.

Перспективним напрямком у реалізації європейської регіональної політики є Причорноморський регіон України, який динамічно розвивається, має значні перспективи у використанні транзитного, рекреаційного та енергоресурсного потенціалів. Ідея створення Причорноморського єврорегіону виникла ще у 2006 році. За ініціативою Ради Європи єврорегіон “Чорне море” був заснований у 2008 році. Членами зазначеного єврорегіону є 14 адміністративно-територіальних одиниць, з них: 1 з Вірменії, 1 з Грузії, 1 з Молдови, 4 з Болгарії та 7 з Румунії. Потенційними членами єврорегіону від України можуть стати Одеська, Миколаївська, Херсонська, Запорізька, Донецька області, Автономна Республіка Крим та місто Севастополь. Втім, на сьогодні жодна з зазначених адміністративно-територіальних одиниць України не набула членства у єврорегіоні [6]. Держави, які беруть участь у єврорегіоні “Чорне море”, мають багато спільних проблем. Проте, країни є неоднорідними не лише в політичному, а й економічному, соціальному та екологічному вимірі (табл. 1).

*Таблиця 1. Основні показники розвитку країн-членів єврорегіону “Чорне море” та України**

Країна	ВВП на д.н. за ПКС, дол. США, 2011 р.	Глобальний індекс конкурентоспроможності за 2012 – 2013 рр.						Індекс людського розвитку, 2011 р	
		основні вимоги		макроекономічна стабільність		технологічний рівень		рейт. (169)	індекс
		рейт. (144)	індекс (1-7)	рейт. (144)	індекс (1-7)	рейт. (144)	індекс (1-7)		
Болгарія	11824	62	4,24	31	5,42	52	4,30	115	0,790
Вірменія	4903	82	4,02	83	4,50	92	3,40	115	0,790
Грузія	4546	81	4,04	88	4,40	76	3,71	43	0,903
Молдова	2790	87	3,94	93	4,35	65	3,91	149	0,739
Румунія	10691	78	4,07	58	4,83	59	4,09	88	0,829
Україна	6055	73	4,14	90	4,40	81	3,60	130	0,775

* Складено авторами за матеріалами [5, 8]

Запорукою успішного функціонування єврорегіону “Чорне море”, створеному за участю України, має стати вибір моделі економічного розвитку, яка може бути інструментом досягнення стратегічних цілей, поставлених країнами-учасницями транскордонної співпраці. У сучасних умовах господарювання найбільш ефективною є інноваційно-інвестиційна модель розвитку, яка спрямована на подолання структурних деформацій в економіці прилеглих територій через оновлення виробничих фондів, зростання частки високотехнологічних виробництв, розширення місткості ринку праці, активізацію інвестиційних процесів тощо. Визначальна роль у реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку єврорегіону “Чорне море” належить державі, яка у співпраці з регіональними органами влади формує стратегію інвестиційного та інноваційного розвитку та проводить політику заохочення суб’єктів господарювання, розробляє організаційно-правовий механізм функціонування цієї моделі.

Ефективному впровадженню інноваційно-інвестиційної економічної моделі єврорегіональної співпраці сприяє застосування кластерного підходу. Кластерний підхід спрямований на підтримку та розвиток євроінтеграційних процесів шляхом консолідації зусиль держави, бізнесу та науки у пріоритетних сферах регіональної економіки. Транскордонні кластери мають охоплювати суміжні прикордонні території сусідніх держав, до складу яких входять інституції, розміщені по обидва боки кордону. Побудовані на регіональній спеціалізації, транскордонні кластери являють собою добровільне об’єднання підприємств і організацій, діяльність яких спрямована на підвищення конкурентоспроможності продукції як для внутрішнього, так і для зовнішнього ринків.

Основою кластеризації в межах єврорегіону “Чорне море” може стати створення науково-технічних, морських, енергетичних та логістичних кластерів. Під науково-технічним кластером розуміється організаційна структура, яка включає в себе науково-дослідні інститути, вищі навчальні заклади, підприємства та організації, де впроваджуватимуться науково-технічні розробки [1]. На сучасному етапі регіонального розвитку саме інновації стають рушійним фактором, здатним суттєво вплинути на формування конкурентоспроможності національної економіки, яку можна визначити як здатність країни формувати своє місце в міжнародному

поділі праці відповідно до останніх досягнень науки і техніки та на цій основі підтримувати сталий економічний і соціальний розвиток держави та її окремих регіонів.

Сучасний розвиток українських підприємств, у тому числі і південних регіонів, характеризується недостатнім обсягом інноваційної продукції. Так, частка інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції у 2011 році становила лише 3,8%, обсяг імпорту високотехнологічної продукції перевищував обсяг її власного виробництва. Інноваційною діяльністю у промисловості займалися 1679 промислових підприємств, що становить лише 16,2% від їх загальної кількості [5]. Створення науково-технічного кластеру дозволить оновити матеріально-технічну базу наукових установ та вищих навчальних закладів, збільшити частку інноваційно-активних підприємств, підвищити наукоємність ВВП, створити нові робочі місця та покращити експортний потенціал держави. Науково-технічні кластери можуть розвиватися на основі наявних технопарків, які є формою територіальної інтеграції науки, освіти й виробництва у вигляді об'єднання наукових організацій, проектно-конструкторських бюро, навчальних закладів, виробничих підприємств або їх підрозділів з метою прискорення розробки і застосування науково-технічних досягнень.

Технологічні парки України – єдиний реально функціонуючий і контрольований державою вид організації інноваційної діяльності. У той же час, маючи значний потенціал для розвитку інноваційної діяльності, в Україні функціонує лише 16 технопарків, що реалізують 168 інноваційних проектів [7]. На жаль, з південних регіонів України тільки в Одеській області створений один технопарк “Український мікробіологічний центр синтезу та новітніх технологій”. Безумовно, реалізація науково-технічного потенціалу Причорноморського регіону у напрямку забезпечення реальних потреб інноваційного розвитку економіки України й організація виробництва високотехнологічних товарів і послуг потребує значної підтримки з боку держави та місцевої влади.

Перспективним напрямком у діяльності єврорегіону “Чорне море” може стати створення морського кластеру, який сприятиме інноваційному розвитку морегосподарського комплексу, як першооснови

функціонування Причорноморських регіонів. За визначенням Гребенника Н.Г. морський кластер – це територіально-галузеве добровільне, неформальне об'єднання (асоціація) підприємств і організацій портової діяльності та суміжних галузей, які при розробці та реалізації стратегії розвитку морегосподарського комплексу тісно співпрацюють з науковими, навчальними, фінансовими, консалтинговими та іншими організаціями, органами місцевої влади з метою підвищення рівня конкурентоспроможності всіх учасників об'єднання і економічного зростання приморського регіону [2].

Україна має значний потенціал морегосподарського комплексу, у який входять 18 морських портів. Проте, наявність кризових процесів в економіці Причорноморських регіонів підтверджує той факт, що недостатність інвестицій у розвиток сучасних технологій та низький рівень взаємодії суб'єктів морегосподарського комплексу з науковими та освітніми закладами призводять до морального зносу обладнання та зниження конкурентоспроможності продукції та послуг морської галузі України. Ефективне створення та функціонування морських кластерів дозволить активізувати національне судноплавство, покращити управління морегосподарським комплексом, підвищити конкурентоспроможність українських портів, модернізувати наявну інфраструктуру та створити належні умови для сталого соціально-економічного розвитку приморських регіонів. Крім того, створення морських кластерів сприятиме утвердженню України як морської держави та дозволить протистояти конкурентному тиску з боку інших країн Причорноморського регіону.

Вагомим фактором розвитку єврорегіону “Чорне море” може стати створення енергетичного кластеру. Під енергетичним кластером розуміється організаційна структура, що включає в себе науково-дослідні інститути, підприємства та організації, які займаються розвідуванням, видобутком, транспортуванням та переробкою паливно-енергетичних ресурсів. Енергетичний кластер – це сучасний ефективний інструмент забезпечення енергетичної безпеки як Причорноморського регіону, так і країни в цілому.

Основними напрямками діяльності енергетичного кластеру мають бути:

- розвідування та видобуток перспективних нафтових та газових

- родовищ шельфової зони Чорного та Азовського морів;
- встановлення високоефективного енергозберігаючого обладнання та впровадження технологій із високим ступенем енергозбереження;
 - модернізація нафтопереробних підприємств Одеського та Херсонського регіонів у напрямку поглиблення нафтопереробки;
 - використання нових та нетрадиційних джерел енергії, що заміщують органічне паливо;
 - побудова терміналу з прийому скрапленого газу, використання якого є перспективним напрямком у забезпеченні енергетичної безпеки;
 - диверсифікація постачання нафти і газу до України, яка дозволить зменшити енергетичну залежність від Російської Федерації. Головним шляхом у диверсифікації на сучасному етапі є поставка нафти з Азербайджану через Грузію (в обхід Росії) та з Казахстану (через Кавказ і Чорне море). Шляхи диверсифікації надходження природного газу мають узгоджуватись з політикою забезпечення енергетичної безпеки країн Європейського Союзу. Визначальну роль у реалізації цього напрямку має збалансована діяльність уряду щодо підвищення зацікавленості європейських країн у будівництві газопроводу “Білий потік”.

Усі вище перелічені напрямки діяльності енергетичного кластеру потребують детального вивчення і впровадження у практику господарської діяльності, що сприятиме підвищенню захищеності споживачів Причорноморського регіону в отриманні енергоносіїв незалежно від впливу світових енергетичних ринків. Вирішення зазначених завдань у комплексі дозволить забезпечити енергетичну безпеку держави, а, отже, і економічну безпеку в цілому.

Перспективним напрямком у розвитку єврорегіонів є створення логістичних кластерів, оскільки Україна розміщена на шляху основних транзитних транспортних потоків між Європою, Азією, Північчю та Півднем. Логістика є ефективним джерелом забезпечення конкурентних переваг, тому створення та розвиток логістичних кластерів у складі єврорегіонів забезпечить підвищення конкурентоспроможності транспортної системи та створить передумови зростання економіки

регіону в цілому. Під логістичним кластером єврорегіону розуміється сукупність організаційних структур, що забезпечують реалізацію логістичної функції транскордонного співробітництва та впливають на формування нової моделі регіональної економіки, яка характеризується високою конкурентоспроможністю та інноваційно-інвестиційною активністю. Дієвий логістичний кластер дозволить у повній мірі використовувати транзитний потенціал Причорноморського регіону, що у свою чергу сприятиме збільшенню транзитних вантажопотоків, створенню нових робочих місць, економічному зростанню регіону, підвищенню інвестиційної привабливості, поліпшенню якості життя населення, посиленню євроінтеграційних процесів та утвердженню України як надійного партнера у світовому товаристві.

Висновки. Одним із шляхів підвищення ефективності національної економіки України є активізація співпраці прикордонних територій, які сучасною наукою розглядаються як “полюси економічного зростання”. Перспективним напрямком у реалізації європейської регіональної політики є Причорноморський регіон України, який динамічно розвивається, має значні перспективи у використанні транзитного, рекреаційного та енергоресурсного потенціалів.

Для активізації транскордонної співпраці на основі впровадження єврорегіональних структур у південних регіонах України необхідно використовувати інноваційно-інвестиційну модель розвитку, яка спрямована на подолання структурних деформацій в економіці прилеглих територій через модернізацію, оновлення виробничих фондів, зростання частки високотехнологічних виробництв, розширення місткості ринку праці, активізацію експортного потенціалу тощо.

Ефективному впровадженню інноваційно-інвестиційної економічної моделі єврорегіональної співпраці сприяє застосування кластерного підходу, який передбачає консолідацію зусиль держави, бізнесу та науки у пріоритетних сферах Причорноморського регіону України.

Входження адміністративно-територіальних одиниць України до єврорегіону “Чорне море” у перспективі дозволить активізувати розвиток морегосподарського комплексу, туристичної галузі, виробничої, соціальної та ринкової інфраструктури, паливно-енергетичного

комплексу тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордієнко В.П. Інноваційно-інвестиційна модель єврорегіонального співробітництва / В.П. Гордієнко // Бізнес інформ. – 2012. – № 8. – С. 40 – 43.
2. Гребенник Н.Г. Морський кластер як основа економічного розвитку регіону / Н.Г. Гребенник // Щодо стратегічних пріоритетів реалізації потенціалу України як морської держави: Аналітична доповідь. – Одеса: Фенікс, 2012. – 152 с.
3. Про затвердження державної програми розвитку транскордонного співробітництва на 2011 – 2015 роки [Електронний ресурс]. - Постанова Кабінету Міністрів України від 01.12.2010 р. №1088. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
4. Про транскордонне співробітництво [Електронний ресурс]. - Закон України від 24.06.2004 №1861-IV. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Статистичний щорічник України за 2011 рік / Державне управління статистики України; За ред. О.Г. Осауленка. – К.: ТОВ “Август Трейд”, 2012. – 559 с.
6. Щодо використання потенціалу міжрегіонального співробітництва у комплексному розвитку приморських регіонів України [Електронний ресурс]. - Аналітична записка. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/968/>.
7. Щодо першочергових заходів з активізації інноваційної діяльності в Україні [Електронний ресурс]. - Аналітична записка. – Режим доступу: www.niss.gov.ua/articles/382/
8. The Global Competitiveness Report 2012–2013: Full Data Edition is published by the World Economic Forum within the framework of The Global Benchmarking Network [Electronic resource]. – Access: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitiveness_Report_2012-13.pdf.